Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. СЕНТЯБРЬ 20 СРЕДА № 222 (8990).

ортаа 2 коп.

110 муң тонна тарааны Төрээн чуртка бээри — Тыванның тараажыларының алдарлыг херээ!

Дүүн беш шакка чедир республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге **58.532** *тонна тарааны саткан, ол болза планның 53,2 хуузу-дур.* ***Районнар аайы-биле мындыг болган:***

Районнар	Планы (тонна)	Сатканы (тонна)	Хуузу
ТАНДЫ	59000	29310	49,7
БИЙ-ХЕМ	13000	3317	25,5
КАА-ХЕМ	27.000	18248	67,6
УЛУГ-ХЕМ	5.580	2646	47,4
ЧӨӨН-ХЕМЧИК	4.940	757	15,3
БАЙ-ТАЙГА	130	163	125,3
КЫЗЫЛ	5000	3981	79,6
БАРЫЫН-ХЕМЧИК	1300	106	8,2

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының дөртү сессиязы

БОЙДУСТУҢ БАЙЛААН КАМНААР БОЛГАШ КӨВҮДЕДИР

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ою — төөгүлүг хүн чоокшулап орар. Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съезжизиниң шиитпирлериң, беш чылдың ийиги чылының программазын амыдыралга боттандырбышаан, алдарлыг юбилейни коммунистиг тургузуушкунуң бүгү ажылдарынга чаа-чаа чедишкиннерлиг уткуп турар.

Үлетпүрүнүң ажылдакчылары, шалыпчы тулугларның коллективтери байырлал мурнунуң социалистиг чарыжынга күш-ажылчы чедишкиннери-биле Төрээн чуртун өөрүп турар. Казахстанда, Алтайда, Сибирьже тараа дээш улуг демисел калбарган. «Ак алдын» дүжүдүн ажаап алыры база килиш түлүк: Совет Эвилелиниң хөвең тарыыр республикаларының көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Төрээн чуртка бо чылын эн хой — 7 миллион 135 муң тонна хөвең бээр деп шиитпирлээн.

Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары партияның төлевилээн улуг планнарын күүсетпишаан, бойдус байлактарын чылдын-на улам калбаг-биле, долу ажыглап, оларны коммунизм тургузуушкунуң өндүр улуг херээнге бараан болдуруп турар. Чогум ол байлактар — чоннуң эң үнелиг эртинези — кызыгаар чок эвес. Ынчангаш Коммунистиг партия, Совет күрүне Совет эрге-чагырганы баштайгы чылдарындан эгелээн-ле бойдусту камгалаарынче, оон курлавырларын көвүдериннче, минерал байлактарны камнаг болгаш чогумчалыг ажыглаарынче үргүлүү сагыш салып келген болгаш салып-дла турар.

«Эртем-техниктиг депшилгени дүргедириниң ҮЧ ДЕМЕГЛЕРИН АЛБЫШААН, ол хемчеглер бойдус курлавырларынга хумагалыг ээ болур чорук-биле дүүшкен турзун, агаарны болгаш сугну айыылдыы-биле бокталдырарының, черни үреглеп бажсыладырының үндезини болбазын дээш, бүгү чүвени кылыры эргежок чугула. Бойдусту камгалаар сорулгага дүүштүр партия план, ажылагый органнарынга болгаш төлевилел организацияларынга, чаа бүдүрүлгелерни төлевилээриниң болгаш тударының, ол ышкаш ажылдап турарларының ажылын экижиде-ниң херээнге бистиң бүгү кадрларывыска негелдени бедидип турар. Бистиң Төрээн чуртувустуң кайгамчык бойдузунуң берип турары бүгү чаагай кежиктерин чүгле бистер эвес, а дараазындагы салгалдар база ажыглаар эргалыг болур ужурлуг» — деп, партияның XXIV съезжизинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Брежнев чугаалаан.

Ынчангаш бойдусту камгалаарының болгаш бойдустуң курлавырларын чөп ажыглаарының айтырыглары Кремльге сентябрь 19-та ажыттынган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының дөртү сессиязының чугаалажыр бирги айтырыы боп турар.

Эртенгинин 10 шакта Эвилелдиң Совединиң хуралы эгелээн. Ол хурал ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының Кремльде хуралдаар залынга Эвилелдиң Совединиң Даргазы депутат **А. П. Шитиковтуң** даргалаашкыны-биле эрткен.

Националдар Совединиң хуралы эртенгинин 11 шакта эгелээн. Ол хурал Националдар Совединиң Даргазы депутат **Я. С. Насреддинованың** даргалаашкыны-биле эрткен.

Сессиялар аразында үеде мөчээн депутаттар М. В. Захаров, А. Е. Корнейчук, Н. И. Крылов, Т. Я. Лаптаңдер, С. С. Маряхин, К. К. Николаев, К. А. Самедов, А. И. Смирнов, И. И. Фодунец, И. И. Чугунов оларның тураскаалын сессияның киржикчилери Палаталарның хуралдарынга бут кырынга турун ёзулаан.

Палаталарының ийи ангы хуралынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чаа соңгуткан депутаттарының бүрүн эргезин хынаанының дугайында Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң Мандат комиссияларының илеткелдерин дыңнаан.

Сессияның дараазында хүн айтырыын бадылаан:

1. Бойдусту камгалаарын улам ынай экижидер болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында.

2. «Ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ-ниң Хөөйлу төлевилелиниң дугайында.

3. ССРЭ-ниң Дээди судун соңгууру.

4. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Чарлыктарын бадылаар дугайында.

Сессияның ажылының чурумун база бадылаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң дөртү сессиялының Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң баштайгы каттышкан хуралы Кремльдиң Улуг орлуунуң хуралдаар залынга болган.

...12 шак. Эштер **Л. И. Брежнев, В. В. Гришин, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, В. В. Щербицкий, Ю. В. Андропов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев** оларны депутаттар болгаш аалчылар диңмиттигүр адын часкаашкыннары-биле утткан.

Ийи Палатаның каттышкан хуралын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы депутат **Я. С. Насреддинова** ажыткан.

Депутат **В. В. Щербицкийге** сөс берген. Украин ССР-ниң депутаттарының дааскаңын ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызынга Украин ССР-ден депутат **И. С. Грушецкийни** соңгуурун ол саналдаан.

Депутат **А. П. Ляшкону** УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга ажылдары-биле шилчээнинге холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызының хүлээлгезинден хостаан.

Ол саналды депутаттар бир үн-биле хүлээп алган.

Оон соонда депутаттар хүн чурумунуң бирги айтырыын — бойдусту камгалаарын улам ынай экижидер болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар талазы-биле хемчеглерни чугаалажып кеорүнче киришкен. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы депутат **В. А. Кириллин** ол дугайында илеткелди кылган.

Президентиниң өөрүнээзинден ШАЙЛАЛГА

Араб социалистиг чаартылга (БААС) партиязының Регионалдыг удуртулгазының Чингине секретары, Ирак Республиканың Революстуг Командылал Чөвүлелиниң Даргазы, Президент Ахмед Хасан аль-Бакр сентябрь 18-те СЭКП Төп Комитетиниң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ чазааның аңдары дээш шайлалга тургускан.

Совет таладан шайлалгага эштер Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, албаның оске-даа кижилери чорганнар.

Шайлалга үезинде Ахмед Хасан аль-Бакр болгаш А. Н. Косыгин олар эп-пайырадыы дашкалар көдүргеннер.

(СЭТА).

Совет-ирак чугаалажыышкыннар доозулган

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Араб социалистиг чаартылга партиязының (БААС) Регионалдыг удуртулгазының Чингине секретары, Ирак Республиканың президентизи, Революстуг командылал Чөвүлелиниң даргазы Ахмед Хасан аль-Бакрның арызынга чугаалажышкыннар Кремльге сентябрь 18-те доозулган. Совет Эвилели биле Ирак Республиканың арызынга кайырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге дүүштүр советирак харылзааларны бүгү тала-биле быжыглаарының айтырыгларын найыралдыг, билчиишкиниг байдалга чугаалажып көрген. Амгы үениң делегей байдалының чогуур ойу келген айтырыгларын баа чугаалашкан.

Кады кылган дыцвадыг үндүрер дугуржулга чедип алдынган.

Ахмед Хасан аль-Бакр Москвадан чорупкан

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааның ёзугаар Совет Эвилелиниге албан ёзузу-биле чорун турган, Араб социалистиг чаартылга партиязының (БААС) Регионалдыг удуртулгазының Чингине секретары, Ирак Республиканың Президентизи, Революстуг командылал Чөвүлелиниң Даргазы Ахмед Хасан аль-Бакр Москвадан сентябрь 19-та чорупкан.

Ирак Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шяметтинген Внуково аэродромунга Президент Ахмед Хасан аль-Бакрны, ону үдеп чоруур кижилерни СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүне кандидат Ю. В. Андропов, албаның оске-даа кижилери үдээн.

Ужудуушкун шөлүнге чепсекиг күштериниң үш хевириниң — чадаг шериглериниң, ужудукчуларының болгаш далайжыларының хүндүлел таныылдарын чыскааган.

Ахмед Хасан аль-Бакр хүндүлел таныылдарының начальниги, ужудукчуларның болгаш даалайжыларының хүндүлел таныылдарын чыскааган.

Ахмед Хасан аль-Бакр болгаш Н. В. Подгорный совет дайынчыларның чыскаалының мурну-биле эрткен. Москваның ажылчы чоннарының аэродромга чыыглаан төлээлекчилери ирак болгаш совет удуртукчуларга изиг байырлы чедирип турган.

(СЭТА).

Совет-америк комиссиялар сессиязы

Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар талазы-биле каттышкан совет-америк комиссияның бирги сессиязының хуралы сентябрь 18-те Москвада эгелээн. Ийи чурттун министерстволарының болгаш төп албан черлериниң удуртукчулары, сураглыг эртемденнери ыяла кирип турар.

ССРЭ-ниң болган АКШ-тың төлээлериниң баштыңнары — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында гидромет албан черинин Кол эргелелиниң начальниги академик Е. К. Федоров болган АКШ-тың долгандыр турар чүүлдер шыварының талазы-биле Чөвүлелиниң даргазы Рассел Е. Трейн олар бо чылдың май 23-те ССРЭ биле АКШ-тың аразынга чарган дүгүржулганы ботандырын чорудар сорулга-биле чугаалажын көөр айтырыгларның чугула ужурдузазын боттарының чугааларынга демдеглээннер.

Оон соонда төлээлер хүн айтырыынга кирер чүүлдерни чугаалажын эгелээннер.

(СЭТА).

КОЛ ЧҮВЕ—ШЫНАР, ТЕМП

«Шын» солунның КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТҮГҮН бөгүн дараазында ажыл-агыйларга болгаш мурнакчыларга алдар болдуруп көдүрген:

«Сут-Хөл» совхоз (директору А. Т. Шаалы, партком секретары В. Ш. Сат) 1847 тонна сиген белеткээр турган, 2385 тоннага азы 129 хууга күүсеткен.

«Алдан-Маадыр» совхоз (директору Д. Ш. Сарыглар, партком секретары Ч. А. Ондар) ниитиниң малына 2472 тонна сигенни белеткээр планлыг турган, ону 2522 тоннага азы 102 хууга күүсеткен.

СЫРБЫКАЙ ИНДИИР-ООЛ КЫРГЫСОВИЧ — «УТКА 25 чылы» совхозтуң комбайнери. Ол хүнде 14 гектар черниң тараазын бастырар нормазын 28-30 гектар чедирип турар.

МОРТА ДАРЖЫН-ООЛ ОНДАРОВИЧ — ол-ла совхозтуң комбайнери. Хүнде 16 ганың тараазын кестирер нормазын 25-28 га чедирип, ажыр күүседи турар.

ТАРААНЫ КАМГАЛААР

Тараа дугайын Кировоград областың Новоукраинск районунда СЭКП-ниң XX съездиниң аттыг колхозтуң трактор бригадазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. Гиталов бодунуң чүүлүнде тодаргай бижээн болгай.

Чөөн-Хемчик районунуң колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринде тарааның үнүжү болгаш дүжүү багай эвес.

Ам тарааны кыска хуусаада, чидириг чокка ажаап алыры хүннүң эн чугула айтырыы болуп турар. Районнуң «Большевик» совхозунуң шөлдеринде чаагай тараа быжып турар. Тарааның камгалалын күштелдирип турган, ону чидириг чокка ажаап алырынче совхозтуң дирекциязы. Шеми көдээ Совет кошкак кичээнгей салып турар.

Чоокку эрткен хүннерде ол ажыл-агыйның тараа шөлүн эргип чорувуста. Алдыы-Буга шөлдеринде чаагай үнген тарааны Шеми суурнуң чуртакчыларының инектери саза базып, одарлаан чорлар. Оон алдыы талазында делгем шөлде тарада база-ла малдар.

Шеми суурга баргаш, совхозтуң чамдык ажылчыннары-биле тараа камгалалының дугайын чугаалажырывыска, «тарааны мал чин, саза базар чорук чангыс бо чылын эвес, чылдын-на болур, чаңчыл апарган чүве болгай. Тараа чайын үнүп орда-ла эгелээр апарган болдур ийин» — диштилер.

Шеми суурдан хем өрү, тараа шөлү-биле чоктаптывыс. База-ла тараа аразында малла, мал. Мойналык адаанда шынаада үш сараат сигенни кожа тургузуп каан. Ону хой инектер үглеп алган чиген турлар. Ол сараттар мөөгүлер ышкаш апарган.

Чүгле бо мынчаар тараа, сигенни мал чин, төтчеглеп турар эвес. Чолдак-Кара-Суг, Ак-Кара-Суг, Узун-Кара-Суг, Ак-Кара-Чал, Алдыы, Үстүү Мешпектер ынчаар чаагай үнген тараа чылдын-на мал одары болу бээри чаңчыл болган. Бо дугайында көдээ Совет шыңгыы хемчег алыр ужурлуг.

Чолдак-Кара-Сугда хойжу К. Дөрбет-ооллуң хуузунда инектери быштак чем эрте берген кызыл-таста одарлап чорду. Хадын-Аксы, Үстүү-Даштыг-Тей, Куу-Тей ол ынчаар күзеглээн малчыннарның малы Чинге-Ооргада, тарааны база-ла дойлап турарлар.

Тарааны, белеткеттинген сигенни, саванны малдан камгалаар талазы-биле шиитпирлиг хемчегни ап чорудары көдээ Советтен шыңгыы негеттинип турар. Совхозтуң удуртукчулары бо чорукту чүге апаа көрүп турарын? Районнуң удуртур органнары боже кичээнгей салыр ой келбээн бе?

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

Дүвүрээзинниг медээ

ДООЗАР ЧЫГААН

Бо чылын бистиң колхозтуң тараа шөлдериндеи дүжүт чаагай үнген. Часкы тарылганы бедик агротехниктиг деңнелге чоруткаан, оон чайгы ажаалдазын эки чорутканы-биле чаагай дүжүттүн үнгенинге механизаторлар-даа, агрономнар-даа, бүгү колхозчулар-даа өөрүвес аргажок. Кызыл-тастың бир гадан дүжүткүрү 19,8 центнер болуп турар. Соолгу каш чылдарда ындыг бедик дүжүт биске алдынмайн келген.

Эки үнген дүжүттү ажаарыда-даа өөрүнчүг. Ажаап алыышкын бисте доостур четкен. 3200 га черге тараан кызыл-тасты, арбайны, кырлыкараны болгаш суланы кезип доозар чыгаан бис. Соолгу хүннерге чедир 2602 га черниң тараазын кескеп, оон 2602 газын бастырып алган. Агаар-бойдустуң байдалы шаптыктыг болза-даа ажылдың темпизи суларавайн турар.

Дүжүт ажаалдазы — хову ажылдакчыларынга ёзулут шылгалда болгай. Ону бистиң механизаторларывыс алдарлыы-биле тудуп шыдаан. Бодунуң амыр-дыжын харам чокка берип, аж сеткилдиг, бедик будурукчулуг ажылдан турар комбайнерлер, чолаачылар бисте хой. Чүгле соолгу беш хонуктуң түнели-биле безин алырга, комбайнерлер Александр Адыя биле Илья Коротков хүн нормазын 152-152 хуу, Виктор Сагель 147 хуу доктаамал ажыр күүседип келген. Олардан Иван болгаш Декабрин Полежаевтер базала дудавайн турар.

Күску хову ажылдары колхозта организастыг чорун турар. Партия организациязы тараа ажаап алыышкынынга белеткел-даа, оон түлүктээн үезинде-даа организастыг болгаш политмассалыг хемчеглерни ап чоруткан. Ажаап алыышкын үезинде ажылдың кол участоктарынга коммунистерни быжыглаан. Ылаңгыя бирги хову бригадазында Виктор Ярин, ийиги бригадада Петр Марченко, турлагларда электро-кайнакчы Владимир Бикбаев, Зоя Турнаева, Андрей Попков олар тус-тус пөртийжи даалганы алгаш, ажаалда доозулгуже быжыглаттынган участогунга политмассалыг ажылды чорударын хүлээнгеннер.

Хову ажылының изиг түлүк үезинде көскү агитацияны чөп ажыглаан, политинформаторларны турлагларда быжыглаан бис. Бедик дүжүт дээш тургжуп турарлар боттарының кылган үүлезин, оон түнелин үргүлүү көрүп, тиилекчилерге, колхозчулар чылыг макталын чедирип турар. Бо бүгү кижи бүрүзүн хейзат киирип келгеш.

Бар аргаларывыс сапаа көргеш, ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш бо чылын күрүнеге 3000 тонна тараа садарын хүлээген бис. Ону күүседип шыдаардаа бис. Соолгу хүннерге чедир күрүне шыңгамырынга 2513 тонна тараа урдунган.

О. НАКСЫЛ-ООЛ,
Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхозта партия эге организациязының секретары.

Пропагандистер семинары

Дүүн Кызылга экономиктиг билиглерин үндезиннерин өөренип турар политшколаларның пропагандистериниң семинары ажылдан эгелээн. Ында 150 ажыг пропагандист өөренип турар.

Семинарның киржиктилери үлетпүр бүдүрүлгезинин, көдээ ажыл-агыйның экономиказынга, социалистиг чарыштыг организастаарынга, камналга чурумунга, бүдүрүлгенин ажыктыг чорун бедиринге хамаарышкан темаларга лекцияларны дыңнаарлар.

Семинар сентябрь 22-ге чедир үргүлчүлээр.

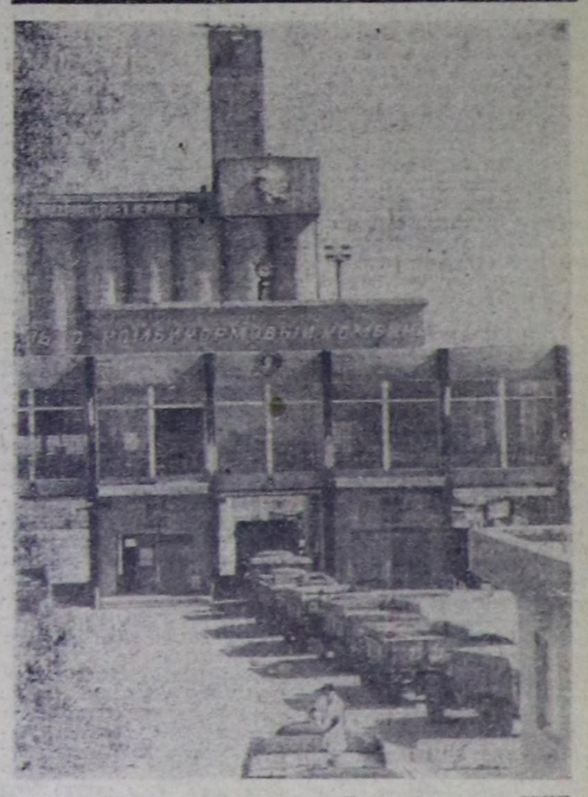

Казах ССР, Семипалатинскиниң Ленин орденниг, СЭКП-ниң XXIII съездиниң аттыг, далган дээрбелээр, холукааалыг мал чеми бүдүрер комбинадының коллективи тараа хүлээп алырынга кончуг эки белеткенген. Чымыштыг ажылдар механизастаттынган, автоматчыттынган. Бүгү тараа складтарын, көжүп чоруур, турум ажылдаар механизмнерни, лаборатория чепсек-херексеңдерин сеттээн болгаш бүрүн хынаан, чүк актодужурукчулерни ажыглалга немей киирген, шөлдериниң шуптузун асфальтылаан.

Бүдүрүлге черинге ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң болгаш профсоюлел ТК-зымың шилчиир Кызыл тугун ам беш катап тывыскан.

ЧУРУКТА: Семипалатинскиниң далган дээрбелээр, холукааалыг мал чеми бүдүрер комбинады. Адаа Казах ССР-ниң болгаш Алтай крайның ажыл-агыйларындан муң ажыг тонна тараа кирер.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

Комбайннарны долу ажыглаар

(Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели)

Республиканың элээн хөй ажыл-агыйлары соолгу беш хонуктарның дургузунда күжешишкиниг ажылдаанар. «Типлелге», «Көк-Тей», «Межегей» совхозтар, Дуржулга станциязы, Каа-Хемниң «Ленинчи орук», Таңдының «Коммунизмниң херели» колхозтары ындыгларга хамааржыр. Ол ажыл-агыйлар шак-үеин чөп ажыглап, тараа культураларын кезип, саванны болуп, ацгыстарны аңдаргылаан. Соолгу хүннерде техниканы чөп ажыглап, агрегаттар долу күчүзү-биле ажылдаан.

Сентябрь 19-та республикада тараа культураларының 127 муң гектары кестинген, азы ниити шөлдүң 53 хуузу. Кестинген шөлдүң 80 муң гектары бастыртыныр, дүжүттүң 33,4 хуузу ажаап алдынган. 24,1 муң гектар аңгыс аңдартынган ийикце, планның 17,5 хуузу күүсеттингени ол. Ортумак деңнелби-биле алырга, бир комбайн хүн бүрүде 4—5 гектар шөлдү кестирип, чер аңдарар агрегаттар 1—1,5 гектарны чарын турар.

Республикада күскү чер ажылдары чүге оожум темпилиг чоруп турарыл? Оон кол чылдагааны — ажылдың багай организастаттынганында болгаш техниканы чөп ажыглавайн турарында. Чижээлээрге, Жданов аттыг болгаш «Ак-Туруг» совхозтарда тараа ажаап алыышкынында ажылды партия организациялары, дирекция, черлери болгаш ол совхозтарда тускай эртемниглериниң талазындан хынавайн турар. Бо ажыл-агыйларда дүжүт ажаалдазы ай бурунгаар эгелээн-даа болза, кезип алыр шөлдүң чүгле дөрттүү бир кезин ажаап алдынган. Комбайнерлер эртен 10 шактан эгелээш, кежээ 7 шакта ажылын доозуп каар байдал бар. Ол совхозтарның тускай эртемниглери болгаш удуртукчулары эртеле бажыңнарынче тараа чоруп турда, комбайнерлер ыдыг болбас арга чок. Хынаалда чогун ажыглап алгаш, Жданов аттыг совхозтуң комбайнерлери тавычада тарааның 20—25 чедир хуузун бөлүп бастырбайн, ажылга үрей кылышкынны болдуруп турарлар. Ол совхозтарның директорлары эштер Дугур-Сереп биле Чигжит болгаш тускай эртемниглери ажаап алыышкын агрегаттары бүрүн күчүзү-биле ажылдаан, ажылды эки шынарлыг кылган турзун дээш, бүгү хемчеглерни алыры эргежок чугула. Чүгле ынчаар болаа, тарааны шөлдерден чогуур үезинде ажаан ап, ону шыгжамырга уруп болур.

«Россия» совхоз техниканы база-ла шак ынчаар бүдүрүкчүлүг эвес кылдыр ажыглап турар. 35 комбайнның чүгле кезин ажылдап турар, а чамдык хүнерде оон-даа эвзүн болгулаар. Ында агрегаттың хүн бүрүде кылыр ажылы 3—4 гектардан ашпайн турар. Ол ышкаш ажаап алыышкынның шынары база кончуг багай. Тавычаларны бастырып турарының шынары куду дээрзин августун 28-те совхозтуң директору эш Совага, кол агроном эш Масонга сагындырган турган. Ынчалзажок сентябрьның 16-да-даа байдал мурнукузундан экиживээн.

Дүжүт ажаап алыышкынының талазы-биле республикада ёоолгу черде Чоон-Хемчик район чоруп турар. Ында тарааларның чүгле 19 хуузу кестинген. Техниканы анаа тургузуп, будурукчулуг эвес ажыглап турар. Дүжүт ажаап алыышкынын саалаадыр чорук эки чүвесе чедирбес, удавас хар чаапса, тараа черге калыр дээрзин ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери бодаар үе келген.

Эштер тараажылар! Юбилейлиг чылдың дүжүдүнүң салым-хуузу силерниң холунарда. Ону болдунар-ла аргабиле шалыкын, чидириг чок ажаап алыры, келир чылдың дүжүдүнүң үндезинин салыры — амгы хүннүң кол сорулгазы.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сески чыыжының өөртку сессиязы

БОЙДУСТУ КАМГАЛААРЫН УЛАМ ЫҢАЙ ЭКИЖИДЕР БОЛГАШ БОЙДУС КУРЛАВЫРЛАРЫН ЧӨП АЖЫГЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы депутат В. А. КИРИЛЛИННИҢ илеткелиниң допчулалы

Бойдусту камгалаарын улам ыңай экижидер болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар хемчеглер дугайында айтырыгны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бо сессиясынга чугаалажып көөрү-биле киргени канчаар-даа ажок улуг экономиктиг болгаш социал ужур-дузалыг айтырыг болуп турар деп, илеткелчи чугаалаан. Сөөлгү он чыл-ар дургузунда ол айтырыг улам-на чидин-биле тургусунуп келген болгаш черле ынчан онза чугула болуп турар.

Агаар болгаш суг делгемнеин бокталдырып турары, өрүүнүң үрелип турары, ириг амытаннарга болгаш нүүш аймаанга чедирип турар огаралдар, черни, нефть, ыладгый хөмүр-даш курлавырарын, металл рудаларын болгаш бойдустуң өске-даа курлавырларын ам-даа хумагалыг вес ажыглаар турары бүгү урттарның улустарының саныш-сеткилин дүвүредип турар.

Сагыш-сеткилди шак ынчаар үвүредип турарында ыладгыг индезилелдер барын чугаалаары эргежок чугула. Чиг-эт материалдарынга хереглел ыл келген тудум-на улам зуп турар. Мооң-биле кады ой-хой бойдус курлавырлары, олар хой-даа болза, төнчү ок эвес-ле болгай. Бойдус амгалалынга болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарынга кичээнгейни кошкадыр болза, кижини долгандыр туруп турар бүгү-ле үүлдерге улуг каража-йогаралдарны чедирип болур. Арыг сугнуң ненишпейн турарын, агаарның окталышкынын, хөрзүннүң релишкинин ам боттуг бамдаалар бадыткан турар.

Бойдус курлавырларын чөп-ү эвес, а чамдык таварылгаарда харын-даа ареатаныг зу-биле ажыглан турар капиталистиг чурттарның экономиктиг хөгжүлдезин чамдык курлавырларны хоозурадыынга, эн-не таарымча чок айдалдарга чедирип, чамдыка кижини долгандыр туруп турар үүлдерге онуу катан дин алыры берге өскерлиишиннерин болдуруп турар.

Социалистиг чурттарда болза, ооң экономиказының хөгжүлдези бүгү улустың өнүзү олур бүдүрүлгениң чепсекерекселинге үндезилеттинген болганда, бойдусту камгалаарын экижидеринге болгаш бойдус курлавырларын ажыктыг комплексилиг ажыглаарынга канчаар-даа ажок улуг аргалар бар. Ынчалаа-даа ол айтырыглар ямыы үеде социалистиг чурттарда безин кончуг улуг чугула болуп турар.

Кижини долгандыр туруп турар бойдустуң айтырыглары ооң "тургустунганының башайгы хүнүнеринде не эгелеп Совет күрүнениң кичээнгейниң товүүде туруп турар. Совет күрүнениң үндезилекизи В. И. Ленин бойдусту камгалаарының болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарының айтырыгларын биргеергениң ужур-дузалыг деп өөрүп чораан.

Кижини долгандыр туруп турар бойдусту камгалаар дугайында болгаш бойдус байлактарын амгы-даа база кеиир-даа үеде бүгү улуска эн-не долу ажыктыг кылдыр ажыглаар дугайында ленинчи идеялар СЭКП-ниң политикаының принциптери болу берген.

СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели бойдусту камгалаарында болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарында канчаар-даа ажок улуг кичээнгейни салып турар.

, СЭКП-ниң XXIV съездизинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның отчёт илеткелинде мынча деп айытканы:

«Өртем-техниктиг депшилгеин дүргседириниң хемчегелерин албышаан, ол хемчеглер бойдус курлавырларына хумагалыг ээ болур чорук-биле түүшкен турзун, агаарны болгаш сугну айыылдыы-биле бокталдырарының, черни үрегдеп баксырадырының үндезини болбазын дээш, бүгү чүвени кылыры эргежок чугула. Бойдусту камгалаар сорулгага дүүштүр партия план, ажылгый органнарынга болгаш төлевилел организацияларына, даа бүдүрүлгелерни төлевилээринин болгаш тударының, ол шыкаш ажылдан турарларының ажылын экижидериниң хөрзөнге бистин бүгү кадрларывыска негелдени бедидип турар. Бистиң Төрөөн чуртувусту кайгамчык бойдузунуп берип турары бүгү чазагай кежиктери үүгле биетер эвес, а дараазындагы салгалдар база ажыглаар аргалыг болур ужурлуглар. Ынчангаш бойдусту камгалаар болгаш ооң курлавырларын чөп ажыглаар талазы-биле делегей хемчээлинге-даа болза, коллективтиг хемчеглерге киржиранге база белен бис».

СЭКП-ниң XXIV съездизинниң шиитпирлеринге дүүштүр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бойдусту камгалаарын болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаарын хандырарын күштелдиреринче утланган хемчеглерни боттандырып турар.

Сөөлгү үеде бистиң чуртувуска бойдусту камгалаарын күштелдирер болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидер талазы-биле саналдарны бөлектээр сорулга-биле улуг ажылды кылып чоруткан. Ол ажылга дыка хөй специалистерни болгаш эртемденнерни киириштирген.

Эң дүргени-биле шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларның аразындан агаар делгемин бокталдырбас айтырыгны бир дугаарында адап болур. Кижилерниң кадыкшылыгына, үнүштерниң, дириг амытаннарның болгаш микроорганизмнерниң амыдыралына таарымча чок салдарны чедирер чүс-чүс миллион тонна янзы-бүрү хир-чамнарны агаарже үндүрүп турар. Транспорттуң болгаш стационарлыг энергетика тургузуларының үлүүнге агаар бокталдырар бүдүмелдериниң чартыктан хөй кезии онаажып турарын демдеглээр херек. Агаар делгеминче үнүп турар боктарның хемчээли үргүлүү улгадын турар. Сөөлгү он чыл дургузунда ол ийи катап көвүдээн.

Шинчилелден илереп турары-биле алырга, агаарда хөмүрзүг ажыг хейниң хемчээли соксаал чок көвүдеп турар. Эртемденнериң бодап турары-биле алырга, ол байдал «чылышкын чылдаганын» тургузуп, бистиң бомбүрэктиң температуразын улгаттырып, ооң түнелинде менгидоштарның эрииринге чедирип, өске-даа хоралыг халаптарны болдуруп болур.

Ол ышкаш сугларны хирлениринден камгалаар айтырыглар онза чугула боон турар. Делегейниң хой-хой чурттары, эң ылаңгыя арыг сугбиле элбек черлерде безин бо хүнүнде чамдык үлетүр болгаш кеҗээ ажыл-агый ажылдарынга хереглээр суг чедишпейн турар. Ынчангаш арыг ижер суг-биле хандырыла болгаш ону хирленир чоруктан камгалаары амгы үениң эң чугула айтырыгларының бирээзи боон турар.

Суг делгемнеринде бокталып, хирленip турарының кол чылдагаанларының бирээзи — үлетүр бүдүрүлге, коммунал болгаш кеҗээ ажыл-агый черлериниң арыглаваан азы чедир арыглаттынмаан сугларны суг хөолбектеринче аксын киирип турары болур.

Чедир арыглаттынмаан сугларның болгаш суг шыгжамырларын таарымча чок организастаар чоруктуң ужурундан суг хөолбектеринде янзы-бүрү үнүштер, ногаан-сарыг баларлар көвүдеп, сугнуң кислороду дыка эвээжеп, суг хөолбектериниң биологтуг тургузуу үрелип турар.

Арыг ижер сугнуң эвээжээн ужурундан ону алыр черлериң чаа-чаа төлевилелдерин хөй-биле чогаадып тургузуп, Арктиканың доштарын сөөртүүрүнден атмосферада өл-шыкты ажыглаарына чедирип турар апарган. Арыг сугнуң курлавырларын тургузуп алырының кандыг-даа аргалары турар болза-даа, хемнериң болгаш хөлдериң сугларын таарымчалыг ажыглаарының айтырыы кол үүл боон артар ужурлуг.

Суг курлавырларын камгалаар дугайында чугаалап тура, далайларның болгаш океаннарның сугларының хирленip, бокталырына удур өскерилиш-би

Өлүк тывыжы — чугула кампания

Аңныыр сезонунга белеткел

1972—1973 чылдарның аңныыр сезонунуң эгелээринге чедир бир ай бичии ажыг үе артган. Бо чылгы сезон бистиң аңчыларывыска шыңгыы шылгалда болур, чүге дээрге, аңчылар Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде ырак-узак, кадыр-кашпал, өлүк ораны тайга-сынарже аттанып, юбилей хүнниериниң мурнуу чарында аал-ораныңга чаныр кээп, тыпкан олчазыныңы дугайын рапорттаар. Оон-биле кады аът-хөлүн, ок-чемзээн, аъшчемин белеткеп алгаш, ийги аңнаашкынче чоруур апаар.

Тыва районнуң Сыстыг-Хемде Күрүнениң аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң коллективи бо чугула кампанияга белеткел ажылын чоруткан болгаш ону ам улам күштелдирген. Аңнаар черлер чоогу-биле чорук кылган кижилерни дамчыштыр хайгыылды чоруткан. Оон үндүрген түңнелди өзугаар алырга, өлүк-тывыш талазы-биле бистиң мурнувуста салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседип болурунуң барымдаалары бар болган.

Аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң аңчыларындан аътыг 25, чарылыг 35 кижи, ол ышкаш танкетка машинабиле 15 кижи он сес звенога үстүн алгаш, бирги аңнаашкынче аъттаныптар. Оларның чамдыктары, ылаңгыя ырак тайгаларга какпа-биле аңнаар кижилер аъш-чемин, ийик-хевин, чемзээн, какпаларын боттарының турлаггларынче моторлуг хемелер-биле чедирип алган. Аңчылар чурттаар он чаа бажыңны туткан болгаш он бажыңның септелгезин кылган. Боо, чемзекбиле штаттыг аңчыларны бүрүн хандырарының магадылалы тургустунган. Өске белеткел ажылдарын аңнаашкын эгелээринге чедир бүрүн доозар бис.

Бо чылын бистиң аңчыларывыс 35 муң рубльдиң аңөлүүн күрүнеге дужаар сорулгалыт. Эрес-дидим аңчылар бирги кварталда 22 муң рубльдиң өлүүн дужаап, квартал планын үш катап ажыр күүсеткен. Маңаа какпалап аңнаар аңчылар Г. Лучицкий, В. Берзин, И. Васекин, И. Серебряков, Т. Попков, И. Хандорин болгаш өскелер-даа шылгарап, даалгазын дыка ажыр күүсеткен.

Чыл планының үштүү ийи хуузун бирги кварталда күүседикпен-биле бистиң аңчыларывыс кызыгаарлаттынмас. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга чедир амдаа 30 муң рубльдиң өлүүн киирерин планнан турар бис. Мону боттандырарынга ажылагый чериниң хоочуннары, чылдың-на 20-ден 40 чедир киш дужаап турар аңчылар, мурнундагызы ышкаш, улуг үлүүн киирер дээрзинге бүзүреп болур.

Оларга А. Дамыкай, М. Ондарай, К. Хуваалга, К. Лопсан, А. Чуурга, аныяк тывышчылар А. Сүрүн, В. Назын, хөрөөжен аңчылар Саны Чарашай. Дарыймаа Күзенек, Мария Хуваалга олар хамааржыр.

Аңчылар мунар аъттар, чарылар, техника амгы үеде белен. Звеноларны, аңчыларны түс-түс участоктарда бижыглаан, кижи бүрүзү бодунуң участогунда девискээрден аңнаар. Звено бүрүзүнге приёмникти бээр, ынчангаш аңчылар республикада болгаш чуртта болуушкуннарны хосту шактарында дыңнаар аргалыг болур. Ол ышкаш коммунистерден база комсомолчулардан агитаторларны звеноларга бижыглаан.

Оон-биле кады аңныыр сезонунга белеткел ажылдарында четпес үүлдер хөй. Идик-хеп, сухарай, үс, курган өүт, брезент, кидис Сыстыг-Хем магазининде чок, азы эвээш болуп турар. Ылаңгыя аңчыларның эң чугула продукциязы — сухарай барык чок. Аът, чары човаа кылыр кидис, брезент чижектиг үүлдер сөөлгү чылдарда биске келбээн. Бо талазы-биле тускай чагыгны Садыг министерствозунуң бо талазы-биле конторазынче чоруткан турбуже, оон кандыг-даа бараан келбээн.

Ок-чемзек аймааның талазы-биле байдал үүгээр. Чижээ, биче араалыг бооларның 100 муң огун садып каан, ону Кызылдан сөөртүү арткан.

Кызылда нефть баазазының (начальниги эш Гоненко) талазындан бисче бичии-даа сагыш ковавайн турарынга хомудап турар бис. Ол чер бисче 40 тонна кывар-чаар материалды амга чедир чорудуп бербээн. Оон ортээн чылдың ийиги кварталында-ла төлеп каан бис. Бии-Хемнеп, суг оруу-биле артыжары удавас доостур болгай, а ол чугула үүлдү оон соонда чедирип алыры берге, аңчылар чедирер, эккээр техника ажылдавайн барып болур.

Бо талазы-биле элээн хөй чугаалажыышкыннарны, почта дамчыштыр харылзааны үстүнде организация-биле кылып келзивиссе-даа, херек бүтбээн. «Ырбанда нефть баазазындан алыр силер» деп эш Гоненко аазап каар, а Ырбанга чеде бээрге, «Кызылдан алыр силер» деп бот-бодунче чугжуп каар. Ырбанда нефть баазазының начальниги эш Ороховская биле эш Гоненко олар «Иван Сидорже имнээн» деп үлегер чугаада ышкаш, кылып чадап каан ажылын бот-бодунче чугжуп турарын кызыгаарлаар үе келген, чүге дээрге, оларны бистиң адаа чиик аңчыларывыс манавас-ла болгай.

Ырбан суурнуң чурттакчыларынга хамаарыштыр бистиң негелдевис база бар. Чүл дизе, ол суур аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң девискээринде туруп турар болза-даа, хөй-хөй кижилер оранның кат-чимизин чыып, аң-меңин өлүрүп турза-даа, ону биске эвээшти дужаап турар. Катчимисти үүгле хуузунда ажыглаар, өскээр садып, хуу өнчүзүн байыдып турар кижилер бар. Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында аңныыр-тывыш ажылагый чериниң Ырбанда егери Владимир Родионов бо айтырыгны шын шиитпирлээр талазы-биле ажыл чоруткайн турары таарышпас.

Сорулгавыс — биче эвес. Ону шиитпирлээринге хөй арга, күш негеттинер. Ынчангаш чоокку үеде аңчыларның хуралын эрттирип, аңаа кылган ажылывысты түңнеп, четпес үүлдерни илередип, социалистиг чарыштың негелдерин чугаалажыр бис. Дирекция чери, партия организациязы шылгараан аңчыларны мактап, шаңнаар, а бо чылдан эгелеп, планын 200 хуу күүседкен аңчыларны Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче халас путёвка-биле экскурсияладып чорударын база көргеп.

Бисте байдал ындыг. Кол-ла үүде — аңныыр сезонунуң эгелээринге чедир бүгү белеткелди доозары. Тоску беш чылдың ийиги чылында боттарының мурнунда салдынган даалгаларны сыстыг-хемчилер чедиишкиниг шиитпирлеп шыдаар, улуг юбилейге — ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга — сөңүвүс ол болур.

К. ИРГИТ,
Сыстыг-Хем күрүңнеңниң аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң улуг охотоведи.

Дарыймаа Соятовна Күзенек — Сыстыг-Хемде күрүнеңниң аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң хоочун аңчыларының бирээзи. Ол чылдың-на бодунга алган хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип келген. Эрткен чылгы аңныыр сезонунда аңчы үгбай 30 кишти дужаап, ук бүдүрүлге чериниң шыырак дээн эр аңчыларын безин ашкан.

Алдар-хүндүнү бодунуң кызымак, үүткүлдүг чоруу-биле чедип алган эрес аңчы бо хүннерде Чаваш хемниң оң талакы адыры Кадыр-Оош бажында иви фермазында төрүүр 100 мыңдыны ажаап турар. Ажыл-агый чериниң удуртулгазы ону ам ол ажылындан түр хостааш, аңнаашкынче аъткарар деп турар.

Дарыймаа Соятовна хөй уругларының нези. Оон ийи оглу база аңчы, өскелери дээди эртемни чедип алган башкылап, зоотехниктеп ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Д. С. Күзенек.

ДЕЛЕГЕЙ до ХҮННЕРДЕ

Угандада болуушкуннарга хамаарыштыр

КАМПАЛА. (СЭТА). Угандаңың мурнуу районнарында чазак шериглериниң болгаш «дайзынның шериглериниң» аразында кадыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Уганданың эрге-чагырга черлериниң медеглээнин өзугаар алырга, «дайзынның шериглери Танзанияның девискээринден халдап кирген».

«Халдап кирген күштер» Уганданың Мутукула. Катера, Калисозо — бо үш хоорайын эжелеп алгаш, улуг төп Мбарараны бүзээлей берген деп, Уганданың радиозун дамчыштыр Уганданың шериг командылалының төлээлекчизи дыннаткан.

Найысылалдың бодунда байдал тайбын болза-даа, Кампалаже баар болгаш оон үнер оруктарны полицияның күштүг патрульдары таңнылдап турар.

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Танзанияның чазааның айтыышкынын өзугаар национал чепсектиг күштерни Угандада болуушкуннарга хамаарыштыр дайынчы белен байдалда тургускан. Танзания-уганда кызыгаарга самолёттарнын ужудуушкун кылыры хоруглуг. Танзаниянын эрге-чагырга черлери оон-биле чергелештир Танзаниянын шериглерин Угандада амгы болуушкуннарга хамааржылгалыг дээр дыннадыгларны шиитпирлиг буруу шаап турар.

Пхеньянга болган парлалга конференциязы

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Сөңгү болгаш Мурнуу Көрейниң Кызыл Крест ниитилелериниң аразында көл чугаалажыышкыннарның ийиги хуралы Сеулда болган. КҮДР-ниң Кызыл Крест ниитилелиниң Сеулдан чаныр келген төлээлериниң парлалга конференциязының материалдары Пхеньянга парлаттынып үнген.

Төлээлер боттарынга онаашкан сорулганы күүседкен болгаш моон мурнунда эрткен хуралдың чедиишкиннери ийиги хуралга быжыглаттынган деп, КҮДР-ниң Кызыл Крест ниитилелиниң төлээлериниң удуртукчузу Ким Тхэ Хи медеглээн.

С. Саламның медеглели

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестинаның мурнуу талакы хөй-хөй девискээрлериндеи дайынчы отрядтарынарны үндүрүнер деп, палестин партизаннарга Ливаннын армиязы шыңгыы негелдени салган дээр дыннадыглар кылып, барын чүктүн агентилеллери ол дыннадыгларын тараткан. Ливаннын премьер-министри С. Салам ол дыннадыгларны буруу шапкан. «Ливан-палестин харылзаалар эки турган болгаш эки хевээр артар-даа, оларны үргүлчү быжыглаарынче база үүткүп турар бис» деп, С. Салам чугаалаан.

«Ындыг дерзин негелде чок болгаш турбас-даа. Бистиң аравыста чурттап турар палестиннер-биле бистин харылзаалаарывыс — акы-лунма найыралдын быжыгып турар кады ажылдажылганын харылзаалары болгай» — деп, премьер-министр онзалап демдеглээн.

Ливан шериг командылалының дыңнадыы

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливаннын девискээринче шургуп кирип келген израиль шериглер чурттун мурнуу районнарын каргаш чоруткан ыңгайын ливан шеригнин командылал чери дыннаткан. Израиль агрессорлар сентябрь 17-де ливан шериглериниң шыңгыы шаап халдаашкынынга шыдашпайн, кежээликтей апарганда камгалаттынып тургулааны Бинт-Джбейль болгаш Айтарун деп черлерин каггаш, дезип чорупканнар.

Солунда бижиттинген баштайгы түңнелдерден алырга, Ливаннын хамааты чөнүнүң иштинден 100 ажыг кижи өлген азы балыглаган. Эжелекчилерниң үүгедиишкиннериниң түңнелинде 150 хире бажыннар, көвүүглер, оруктар үрелгилээн.

Г. Киссинджерниң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниң национал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджерниң парлалга конференциязы Вашингтонга болган. Ол парлалга конференциязында чугаалашкан айтырыг нургулайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле Москвага Г. Киссинджерниң беседаларының дугайы болган.

Совет Эвилелиниң удуртукчулары-биле АКШ-тың президентизи Р. Никсоннуң чугаалажыышкыннарының дугайында кады кылган советамерик дыңнадыгга мооң мурнунда айыткан айтырыгларның шуптузун Л. И. Брежнев-биле беседаларга чугаалашкан бис деп, Г. Киссинджер демдеглээн. Майда дээди деңнелге эрткен ужуражыышкынының үезинде чарган совет-америк дугуржулгаларны боттандырып турарын аңаа база чугаалашкан.

Л. И. Брежнев-биле чугаалажыышкыннар ниитизи-биле 21 шак дургузунда үргүлчүлээн болгаш дугуржулганы ажыы-биле быжырымчалыг болдуган байдалга эткен деп, Г. Киссинджер медеглээн.

Ол беседаларның үезинде чугаалашкан үүлдериниң бирээзи ССРЭ биле АКШ-тың аразында садыг, экономика харылзааларының байдалының дугайында айтырыг болган деп, президентиниң дузалакчызы чугаалаан. Ол айтырыгларны оон өске кандыг-даа чугула айтырыг-биле холбаштырбайн чугаалашкан болгаш өске кандыг-бир адырның бурунгаарлаарындан хамаарылга чокка тургускан дээрзин Г. Киссинджер демдеглээн. Совет Эвилелиниң эң чогумчалыг болур аргаларны тургузуп, бараан саарылгаларын санап таарыштырары, садыг дугуржулгазын чарары чижектиг айтырыгларга «кончуг чугула деп-шилге чедип алдынган» болгаш далайга судноолар аргыжылгазының дугайында дугуржулгага хамаарышкан «хөй-хөй бергелерни чогумчалыг кылдыр таарыштырган» деп, ол айыткан. Ол айтырыглар нарын болза-даа, оларның талазы-биле чугаалажыышкыннар чедиишкиниг доозулган турар дээрзинге идегелдиин Г. Киссинджер илергейлээн.

Айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында айтырыгны Москвага чугаалашкан деп, Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыгларынга хамаарыштыр Г. Киссинджер дыңнаткан. Совет Эвилелиниң билдингир күзелин өзугаар Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыгларының талазы-биле бо чылды сөөлзүредир белеткел ужуражыышкыны болган турар ужурлуг болгаш «ук чөвүлел хурал-биле чепсектиг күштерни бот-боттарының аразында үлүглештир деп чижек-хемчээлдиг кызырар талазы-биле айтырыгга кандыг-бир холбаалыг турар ужурлуг дээр АКШ-тың туружун» күрүнелер аразынга барымдаалаар негелде кылдыр Совет Эвилели, кажан-даа хүлээвейн келген деп, Г. Киссинджер демдеглээн.

Москвага саналдаттынган чугула бодалдарны ам АКШ эвилелчилери-биле чугаалажып турар деп, Г. Киссинджер медеглээн. Ол бодалдарны бети дээрге-ле, кончут чугула деп чугаалажып көрзе чогуур деп, ол демдеглээн. Ындыг болганда, «ол талазы-биле база дыка чедиишкиниг болган бис» дизе шын болур деп, Г. Киссинджер медеглээн.

Стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарны катап улгамчылаар деп турарынга холбашкан айтырыгларны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле ужуражыышкыннарга база чугаалашкан. Ракетага удур камгалал системаларын кызыгаарлаар дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында керээ болгаш стратегтиг шавар халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында түр дугуржулга — чугула дугуржулгаларны Москвага чаргаш, ат салганы-биле ук чугаалажыышкыннарның баштайгы эолчээ доозулган болгай деп, Г. Киссинджер чарлаан. «Ол чугаалажыышкыннарның ийиги эолчээ эки перспективаларлыг деп бодап турар бис. «Улуг күрүнелерниң боттарының аразынга мооң мурнунда кажан-даа чугаалашпайн турган айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннар кылырынга ийи тала үнелиг дуржулганы чедип алган... Стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле чугаалажыышкыннарның ийиги үе-чадазы тайбының херээнге чугула үлүг-хууну киирип болур деп бодап турар бис» деп, Г. Киссинджер демдеглээн.

Чугаалажыышкынна р н ы ң ийиги үе-чадазында оон киржикчилериниң мурнунга баштайгы эолчегдээзинден-даа чугула айтырыглар тургустунар деп, президентиниң дузалакчызы оон-биле чергелештир айыткан.

Москвага болган беседаларта талалар Вьетнам айтырының талазы-биле боттарының туруштарын тодаргайлап чугаалашкан деп, Вьетнамда байдалга хамаарыштыр Г. Киссинджер демдеглээн. «Делегей айтырыгларының талазы-биле бодунуң чорудуп турар ажылынга Совет Эвилели тодаргай принциптер дээш туржуп турар болгаш Вьетнамга хамаарыштыр оон бодалдары бистиң бодалдарывыстан өске деп түве билдингир» деп, Г. Киссинджер чугаалаан.

Вьетнам талазы-биле дөрт талалыг чөвүлел хуралда ВДР-ниң төлээлериниң удуртукчуазунуң тускай чөвүлекчизи Ле Дык Тхо-биле болгаш төлээлериниң удуртукчузу Суан Тхюн-биле Парижке сентябрь 15-те ужурашкан мен деп, корреспондентилерниң айтырыгларын харыылап тура Г. Киссинджер бадыткаан. Ынчанмыже ол чугаалажыышкыннарның утка-шынарын чугаалаарындан президент дузалакчызы ойталаан.

ГФР-ниң канцлери В. Брандт, Францияның президентизи Жорж Помпиду-биле болгаш Англияның премьер-министри Э. Хит-биле ужурашканын парлалга конференциязының түңнелинде Г. Киссинджер чугаалаан. Европаның экономиктиг ниитилежилгези күштелип турар фактыны АКШ ам херекке алыр ужурга таварышкан деп, Г. Киссинджер миннип чугаалаан. Г. Киссинджерниң чугаалааның өзугаар алырга, Европаның «ниити рынок» күрүнелери-биле АКШ-тың харылзааларында ам тыптып көөп турар айтырыгларны шиитпирлээр арганы тывары Каттышкан Штаттарның даштыкы политиказының көл угланыышкыннарының бирээзи болур.

Америкаанчыдылгага удурланыышкыннар

ОТТАВА. (СЭТА). Амыдыралды америк аян-шинчилиг болдурар чүткүлүн күштелип турарындан Канаданың экономика, культуразының хамаарышпас чоруун камгалаарының айтырыгларынче Эдмонд хоорайда ажыттынган «Хамаарышпас Канада дээш комитеттиң» баштайгы политиктиг конференциязының киржикчилери кол кичээнгейин салып турар.

Конференцияның киржикчилери Канаданың профэвилелдерин болгаш университеттерин америкаанчыдарының күштелип турарын айыткан илеткелдерни чугаалажып эгелээн. Профэвилелдерниң беш кежигүн бүрүзүнүн-не үжү АКШ-тың салдарынга холгаарлаткан «улустар аразының профэвилелдери» дээр организацияларда бактаан турар. «Ол профэвилелдерниң кежигүннерин контрольдаарын Вашингтонда, Детройтте, Нью-Йоркта ийикпе Чикагода штаб-бажынардан боттандырып турар» деп, ол илеткелдерниң бирээзинде демдеглээн. Канаданың профэвилелдерин америк холгаарлаашкындан камгалап алган турарын Канаданың экономиказының хамаарышпас чоруу негеп турар деп, конференцияның киржикчилери демдеглээн.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

ХАНОЙ. (СЭТА). АПО агентилел Куангчи чоок-кавызынга 82 хонук дургузунда тулчуушкуннарның түңнелин үндүрбүшаан, ол хуусаа дургузунда патриоттар боттарының мурнунда сорулгазын күүседкенин демдеглээн.

Июнь 28-тен сентябрь 16-га чедир патриоттар дайзынның 24 муң солдаттарын болгаш офицерлерин, оон иштинде 11 муң парашютистерни, 12 муң далайның чадаг шериглерин чыскаалдан үндүрген. Ол ышкаш дыка хөй самолёттарны, танкыларны, аар үгер-бооларны, дайынчы судноларны, бронетранспортерларны база узуткаан.

Кол-кол шыңгыы тулчуушкуннар ам топ эрик кыдында болгаш Модук, Бато хоорайлар девискээринде чоруп турар. Модуктан 1,5 км черде чугула шериг баазазын патриоттар эзлеп алган.

Камбоджаның патриоттарының пномпеньчи ак-шериглерге удур шудургу тулчуушкуннары Меконг хемниң кыдында бооп турар. Пномпеньниң шериглери улуг чидириглерге таваржып турар. Патриоттар бир чугула шериг баазазын база эзлеп алганнар.

Сирияның болгаш Ливанның чурттакчылыг черлеринче израиль ужар үүлдүн халдаашкыннарының уржуктары — үрелген хөй-хөй бажыңнар, өлүрткен, балыглатканнар болган, оларның хөй нуруузу херээженнер болгаш уруглар бооп турар.

Сирияның девискээринде Дамаск чоогунда Аль-Хамма, Голан шаттарының чеен талазында Мзейриб деп чер, чурттун мурнуу талазында Аль-Кафр, далай эрик кавызының девискээрлери бомбалаашкыннарга, ракета бооладаашкыннарынга таварышкан.

ЧУРУКТА: Аль-Хамма бомбалаашкын соонда.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хоочуннар дугайында сөс

ОНУ ЧОН ХҮНДҮЛЭЭР

1945 чылдан бээр Ленинчи партияның кежигүнү, 1939—1940 чылдарда ак финнерге удур түлчуушкундан эгелээш, Ада-чурттун Улуг дайынының чылдарында совет шериглериниң 1945 чылдың майда Берлинге тиилелгелиг шаап халдаашкынынга чедир тулушкан маадыр танкист, амгы тайбың үеде инженер Игнат Иванович Горбуновтун дугайын чугаалаар болаан кижи мен.

Бүргег, сооксумаар, күскү хүн турган. Келээр делгем шатта хоор сарыг тараалар аразында комбайннар карангайнып шуужуп, машиналар буруулаып маннажып чоруп турлар: дүжүт ажаалдазы изиг түлүк.

— Сооксумаар, шала-ла хиреліг күс-түр ийин бо. Ынчап турган, доңат дүжүптер болду бе— деп, Игнат Иванович сагыш човап чугаалайдыр.—Тараа чазагай-даа болза, амдыызында дыка чиг-дир. «Кызыл тук» совхозтан бадып келдим. Тараа ындыг болду.

Хоочун тараажының сеткилсагыжының дүвүреп чоруурда чөп. Тыванын агаар-бойдузунуң аажызын ол эки билир. Тывага барык үжен чыл ажыр ол чурттаан турар. Ол үр чылдарның иштинде аңаа кандыг ажыл-онаалда, албан-хүлээлге күүсетпээн дээр. Дайынны тиилелгелиг дооскан баштайгы тайбын чылында, ынчаардагы Сарыг-Сеп МТС-ти каш чыл улаштыр эргелекчилээн, оон соонда механик, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелинин кол инженери, а ам «Сельхозтехниканың» Каа-Хем район салбырының тудуг мастери.

Техникага оон хандыкшылы 1939 чылда Москвага танк училищезинге өөренип турда эгелээн. Дайынның дошкун чылдарында түүл-бүрү техниканы башкарып, аңаа мергежиир үлүг аңаа база онаашкан, а ам инженер, билбес, башкарбас техниказы чок.

Бөгүнгү бо бөлүүн ишчи кырганның чугаакыр, ажык сеткилдиг, буянныг сеткил-биле чугаалаан баштайгы-ла сөстери, эргелиг көрүүү кижини бодунче хаара тудуп келир, оон дугайын, эрткен амыдыралчы оруун бодап чоруурга, мындыг эскет чок бөлүүн ишчилер чырык чер кырынга кежиктиг амыдыралды тургузуп турар-дыр ийин деп бодал оларга чоргааралды хайындырып, сеткил-сагышты чылыктырып келир.

— Пенсияже үнген дээр. Ам-даа ажылдавышаан силер бе, Игнат Иванович?—деп, оон айтырдым.

— Кырыырым кайда боор ийик. Ам-даа мөге-шыырак, кан-кадык мен ийин. Бо чылдын сентябрь 3-те мугур алдан харлап, пенсияже үнзүмеедаа, ажылдаксаарым келирдир. Хеймер кызым ортумак школа доозуп турар. Уругларымга ам-даа дузалажып, эртем-билигте өөредип, амыдырал-чуртталганын ак оруунче үндүрүп кааксаар-дыр мен.

Амыдыралга өөрүшкүлүг, изиг чүткүлдүг кырганның сөзүн дыннап-ла чоруксаазы келир. Бистин кыска ужуражылгавыстын үезинде безин ол менээ дайын, амыдырал-чуртталга дугайында хөй-ле бодалдарын, сүмелерин, бирде кадыг-дошкун, бирде каттырынчыг, мунгаранчыг-даа ужуралдарын төөгүп каапты.

Совхоз төвүнге хап келген бис. Салбырның бир бригадазы аңаа тараа кургадып, арыглаар пункт тудуп турган. Дүжүт ажаалдазы орту кирип, төп шанда чаа дүжүттүн тараазы дола берген. Пунктуну бөгүн-даарта ажыглалга киирер дээш ажыл-иш хайныккан. Ындыг үеде, ол бригадага ажыл-агыйның мастерскаязындан пунктунуң дериг-херекселдерин дажыглап алыр трактор тергежигежи кончуг чугула апарган. Ынчалза-даа бригадир ону негеп, совхоз директору эш Малышевти сыргыдып турза-даа, артык тергежигештер херек кырында бар турда-ла, ону бээринден ойталаан. Оон ужурундан салбырның үгектиг септелге машиназы болгаш автокраны дүшке чедир аңаа турган.

Ындыг ажыл-агыйжы эвес чорукту чайладырынга шыңгыы кижиниң, коммунистин шиитпирлиг сөзү чогум-на аңаа негеттинген. Игнат Иванович директор-биле чугаалашкаш, оода бир тергежигештен механиктерге бээрин негеп шыдаан.

Үүл-бүрү аар чүүктерни, техниканы хол-биле чүдүрүп, дүжүрүп турар аар, шүүдедиг ажылды көрүп эрткен хоочун инженер-биле кады турган, күүлүг чаа автокранны заводтан чаа эккелген, шарып болуктээн аар демир кезектерни тергеге оон чиик-чиик көдүрүп, эптей салып, таарыштыр чүдүрүп турарын көргеш, магадап турдувус. Амгы деңшилгенин маны ындыг уаак, ажыы ындыг улуг. Ажыл шагының төнчүзүнге чедир арткан ийи-ле шактың иштинде ол бригада кезектер дажыглаар ажылын бүдүрүп апкан.

Ажыл доозулган соонда, Игнат Иванович мээн-биле байырлашкаш, совхозтан өөрүшкүлүг хап чорупту. Оон оруу район төвүнче—залынче эвес, а Каваа-Дагларның делгем шаттарында хову турлаглрынче углашкан. Оон боттуг ажык-дузазын, үнелиг аргасүмезин ында база-ла хөй тараажылар, механизаторлар манап турар.

Ажылы ындыг чай чок хирезинде, коммунист Игнат Иванович аныяк салгалы, чону-биле ужуражып, чугаалажырындан, ужуражылга, кежээлерге киржириндан кажан-даа чажам дивес.

Каа-Хемнин кайы-бир школазынга азы көдээ клубунга өөреникчилер, аныяктар-биле ужуражылгаларга ол эпти-ле киржип, кызыл партизаннарның, фронтучу чораан кижилериниң, күш-ажылдың алдар-сураглыг кижилериниң салгалдан салгалче ламчып келген эки чанчылдарының дугайын чугаалап берген турарын бо-ла көрүп болур.

Ан. ДАРЖАА.

ОЛ — СЭЭҢ БАЗА КОРАБЛИҢ

ВЛКСМ ТК-ныц секретарвады маадыр комсомолчуларныц адын эдилээн суднолар тударынга аныяктарныц шефтээриниц дугайында доктаал үндүрген. Хүлээп алдынган ол документини ёзугаар бо чылдыц сентябрь 24-те Николаев хоорайга судно тудуп тургузар аныяк ажыл-ишчилериц — ССРЭ-ниц тургустунганынын 50 чыл оюн толептиг уткууру дээш социалистиг чарыштыц мурнакчыларынын ужуражыышкыны болур.

«Комсомолчу» судноолар тударынга аныяктарныц шефтээри чамдык болуушкуннардан эгелээни төөгүдүг. Бөгүн ол болуушкуннараы сактып чугаалаза чогуур.

1964 чылдыц июль 18. Латвия чурттуг ийи бичии уруг — Оля болгаш Эля Цеплис олар Адмиралтействоныц судноолар тудар заводунуц ажылчыларынын чалаанын ёзугаар Ленинградка келген. Пароходтар тударынга ажылаар демир-дес чыгган дээш тывыскан тураскаал белектерин алгаш, олар судно тудуп жуларынга ийи борбак бичии демир тутсуп берген. Ол демирлериц кайызынга-даа «Александр Косаревке» деп бижиг каан. Адмиралтейжилер пионерлериц эккелген ол демирлерин чан-чаа тудуп эгелей берген корабльдиц даштын шывар демир додарынга чыпшыр дүнзаалап каан. Ол суднону совет аныяктарныц эц баштайгы удуртукчуларынын бирээзинге алдар кылдыр оон ады-биле адаан.

1969 чылдыц октябрь 1. Шулукчу Владимир Маяковскийниц дуцмазы — Л. В. Маяковская — аныяктарныц эргим өнүүү. Боттарынын ажыглаттынар үе-шаа эрткен «Зоя Космодемьянская» болгаш «Александр Матросов» деп корабльдериц ажыглалдан үнер дей бергенин дыцнааш, база ындыг аттыг чаа корабльдер тудар демир-дес чыырынче ол маадырларныц аттарын эдилеп турар школада пионер отрядтарынын уругларын Л. В. Маяковская кыйгырган.

1970 чылдыц май 19. Архангельскиниц 4 дугаар школазынын Александр Матросов аттыг отрядынын уруглары пионер организациязынын төрүттүнген хүнүнде субботниктеп үнгеш, ол маадырныц адын эдилээр чаа судно тударынга баштайгы 5 тонна демир-дести чыттан.

1971 чылдыц октябрь эгези. Москванын 384 дугаар школазынын Зоя Космодемьянская аттыг отрядынын пионерлери болгаш комсомолчулары каш-ла хонук дургузунда 6 тонна демир-дес чыгган. Оон соонда удаваанда ВЛКСМ-ниц Москва хоорай болгаш область комитеттери оларныц эгелээкинин деткээш, Москванын комсомолчуу Зоя Космодемьянская аттыг корабль тударынга ажыглаар демир-дес чыырынга идепкейлиг киржириниче найысылалдын, найысылал облазынын бүгү пионер дружиналарын кыйгырган.

1971 чылдыц октябрь 27. Николаев областын октябрьскиниц судноолар тудар «Океан» заводунга Зоя Космодемьянская аттыг судно тудуп эгелей берген. Аңаа ол атты тыпсырынын митингизи ук заводка болган. Хөмүр-даш, руда дажыглаар ол кончуг улут корабль 63 муц тонна чүүк ап чоруур күчүлүг болгаш 215 метр узун дүрттүг. Ада-чурттуц корабль тудуушкуну ол чижектиг корабльди эц баштай тудуп тургускан. Москванын комсомол организациязынын ол байырлалга баргаш төлээлекчилери болгаш пионерлер судноолар тудар аныяк ажылчыннар-биле кады «Шефтеткен комсомолчу «Зоя Космодемьянская» судно» деп демдеглел бижээн каптазынны корабльдиц баштайгы бир секциязынга кадап каан. Шефчилер — Москванын болгаш Москва чоогунун комсомолчулары, пионерлери, «Океан» заводтун комсомолчулары.

Москванын комсомолиязынын төлээлекчизи Борис Сорокин «Океан» заводтун ЛКСМУ комитединиц секретары Александр Родичевке ВЛКСМ-ниц Москва хоорай комитединиц вымпелин дамчыдып берген. Вымпелди ССРЭ-ниц тургустунганынын 50 чыл оюнга алдар болдурган чарыштыц тиилекчизи — комсомолчу-аныяктарныц эц эки корабльдер бригадазынга тыпсыр.

1972 чылдыц апрель. Далай флодунун министерствозу Төрээн чуртту фашистиг эжелекчилерден хөстаары дээш тулчуушкуннарга дидимнериниц өлүмү-биле өлгөн маадыр комсомолчуларныц аттарын чокку үеде «Океан» заводка тудар «Зоя Космодемьянская» хевирлиг он суднога тыпсыр дугайында ВЛКСМ ТК-ныц секретариадынын саналын хүлээп алган. Баштыц судноиуц соонда сугже салып үндүрер, хомур-даш, руда сеортүктүү суднога «Александр Матросов» атты тывыскан.

1972 чылдын июль 21. Архангельскиге пионерлериц чыгган демир-дезинден тудуп тургускан «Теодор Нетте» деп газотурбоходка бешки чыл жын эрттирер дээш. кызылэчилер чыглып келген. Олар «Зоя Космодемьянская» болгаш «Александр Матросов» корабльдерин тудар демир-дес чыырынын баштайгы түнелдерин үндүргеш, корабльдерге музейлер тудар материалдар чыын эгелээринче маадырларныц аттарын эдилеп турар бүгү отрядтарны, дружиналарны кыйгырган.

Маадыр-комсомолчуларныц тураскаалын моңгежидер талазы-биле аныяктарныц патриотчу чугула ажыл-ижиниц кол-кол үе-чадалары ыңдыг.

ССРЭ-ниц тургустунганынын 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыштын мурнакчылары — аныяк корабльчилерниц эртирер деп турар ужуражыышкыны ажыл-ишчи болур. Суднолар тудар аныяк ажылчыннар «Океан» заводтун комсомол организациязы-биле таныжар, боттарынын бүдүүлгеге чедиишкиниг ажылдап турарынын «чажыттарын» мурнакты дуржулга өреницин турарларга чугаалап бөөр.

Ынчаарга сентябрь 23— ажыл-ишчи десант хүнү. Ужуражыышкынын киржикчилери — суднолар тудар заводтарныц төлээлери чурттуц бүгү булуңнарындан келир. Олар ол хүн ажылчын хептерин кеткеш, кургаг чүүктер дажыглаар «Зоя Космодемьянская» судноиун тудуунче ажылдап үнер.

Делегей океанынын кайгамчыктыг делгемнериче удавас кончуг чараш 10 корабль эжиндирин үнер. Комсомолчу-маадыр — орус Зоя Космодемьянская биле Александр Матросовтун, украин Парфентий Гречаниинун, белорус Вера Хоружаныныц, армян Унап Аветисяниныц, казах Изгут Айтыковтун — Төрөөн чурту — Совет Социалистиг Республикаларынын Эвилелиниц хосталгазы, хамаарышпас чоруу дээш амы-тынын бергеннериц, бистиц чуртувустун өске-даа национаддарынын оолдар, кыстарынын аттарын ол корабльдериц ханаларынга тодаргай көскү бижээн турар.

Муц-муц комсомолчулар болгаш пионерлер оларны көргеш, чоргааралдыы-биле мынча дээр: «Ол мээң база кораблям. Ону тударынга мен база киришкен мен».

А. ШЕСТАКОВСКИЙ,
СЭТА-ныц корр.

Москва.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КИЖИЗИДИЛГЕ

Совет школаныц өөредилге-кижизидилгелиг ажылы интернационалчы кижизидилгебиле сырый холбашкан. Чүге дээрге янзы-бүрү нацияларнын бичe чаштарын интернационалчы идеяга кижизидип турарывыс школа бүрүзүнге уругларынын коллективин улам быжыглап, быжыг найыралды төрүттүндүрүп турар. Интернационалчы кижизидилгеге хамаарыштыр Н. К. Крупская мынча дээн: «Интернационалчы кижизидилге хүн бүрүнүц херээ болур. Кижизидилге ажылы оон-биле сырый холбаалыг».

ССРЭ-ниц тургустунганындан бээр 50 чыл ою хүн эрткен тудум-на чоокшулап орар. Чаңгыс өг-бүледе чурттап турар хостуг улустарнын эпнайыралын көргүскен чижектери бистин амыдыралывыстан хөйнү көргүзүп болур. Бисте ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар болгаш күш-ажылчы интеллигенция, чаңгыс иенин төлдери дег, быжыг найыралдыг бир дем-биле чурттап, ажылдап турар.

Эрткен өрүкче хая көрүп. Тываныц төөгүзүнге хамаарышкан интернационалчы кижизидилгеге ажыглаар чамдык материалдарны база чок деп болбас. Тываныц чаагай келир үези, бөгүнгү кайгамчык амыдырал-чуртталганы чаалап берген орус, тыва болгаш өске-даа кижилериц маадырлыг чоруктарын, ажылхеректерин төөгүден өөренири дыка ажыктыг дээрзи билдингир. Чижээ, Курседи, Кравченко, Щетинкин, Беспалов дээш, өскелер-даа Тываныц төөгүзүнге балалбас исти арттырганнар. Оон төөгүзүн эки билир төлээдр, «Тываныц төөгүзүнде» «Орус чон-биле экономиктиг харылзаалар» деп эгени үстүү класстын өөреникчилеринге тодаргай өөретсе солун болур. Бо талазы-биле класс удуртукчулары, төөгү башкылары боттарынын өөредилге-кижизидилгелиг планнарынга «Тываныц төөгүзүнден» өске-даа аңгы-аңгы солун айтырыгларны киирип, ону уругларга өөредири черле артык эвес.

Кызыл хоорайныц № 7 школазында бо талазы-биле ажыл эки. Бо школада 700 өөреникчи бар. Оларны 35 башкы өөредип, кижизидип турар. Ында 12 башкы улус чырыдыышкынынын тергиинери деп бедик атты чедип алган, уругларны быжыг биглиер-биле чепсеглеп турар. Ук школада интернационалчы кижизидилге ажылынын дугайында өөредилге эргелекчизи Мария Михайловна Фирсова-биле чугаалашкан бис. Ук айтырыгже чыл буруде чугула кичээнгейни доктаамал салып келген. Школаныц комсомолчулары, пионерлери эвилеллешкен республикаларнын школачылары-биле сырый харылзаалыг. Тус-тус республикаларныц культуразынын, экономиказынын дугайында хөй чүүлдерни ханыы-биле олар билир. Чижээ, Н. И. Кузнецов аттыг 6 «а» класстын пионер отряды Литваныц пионерлери-биле үргүлчү чагаалажын, быжыг харылзааны тудуп келген. Оон түнелинде ол республиканын пионерлериниц өөредилгезин болгаш ажыл-ижин уруглар эки билип алган. Бо отрядтын пионерлери Литва республиканын пионерлериниц үш улаа чоруткан солун белектерин алган. Ында чаа номнар, тоолдар, открыткалар бар. Аңаа харыы кылдыр школаныц пионерлери Тыва дугайында орус дыл кырынга чаа үнүлээн номнарны, открыткаларны чоруткулаан.

Школада интернационалчы найыралдын клуву эки ажылдап турар. тускай планны ол чогаадып турган. Ону турузарда башкылар коллективи улут киржилгелиг болган. Ында дөрт секция ажылдап турар. Оон иштинден лекторларнын секциязын ап көрээл. Мында 17 өөреникчи идепкейлиг лекторлар апарган. Олорныц тематиказы — В. И. Ленин, ССРЭ, найырал дугайы. Бо темаларга хөй лекциялар номчуттунган. Эп-не идепкейлиг лекторларга 9-ку класстын өөреникчилери Наташа Филиппова, Диамара Соинова хамааржыр. Олар ССРЭ-ниц улустарынын найыралынын дугайында солун лекция, беседаларны эге класс өөреникчилеринге хөй удаа кылган. Мидыг лекциялар, беседалар өөреникчилерниц сонуургалын көдүрген. Ынчаргаш оларнын иштинден лектор болур күзелдиглер хөй. Оларны белеткээш, лекторлар секциязынга хүлээп алыр ажыл калбарган.

«Советтер чуртунуц республикалары беш чылда», «Эп-сеткил каттыштырылгазынын митингилери», «Тайбын дээш аныяк демиселчиниц неделязы» деп кежээлер бедик деннелге эрткен. Оларныц өөредиглиг болгаш кижизидилгелиг талазы бедик. Хамык ужур ук кежээлерге өөреникчилерниц киржилгези калбак болганындан оларга үлам солун эрткен.

Эге классларга «Бистер — Совет чуртунуц уруглары бис», «Мээн Төрээн чуртум юбилейлиг чылда» деп тускай стендилерни кылыр. Оон аңгыда бо өөредилге чылында «ССРЭ-ниц улустарынын быжыг найыралынын айын» эрттирери планда кирген. Аңаа белеткел амдыгаштан эгелээн. Тус-тус отрядтар аңаа чүүү кылырын хүлээнип алган. Пионерлер ортузунда бо талазы-биле ажыл-ишчи ийиг түлүк чоруп турар. Оон аңгыда «Найырал кежээзи» деп дыштанылга кежээзин эрттирери школаныц өөредилге-кежизидилге планында көрүнгеп.

Өөреникчилерниц интернационалчы кижизидилгезин бедик деннелге турузар дээш школаныц парторганизациязы шудургу ажылдап турар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

УРУГЛАРГА ТООЛЧУРГУ ШИИ

Араб улустуц «Муц болгаш чаңгыс дүн» деп тоолунга үндезилээш, уругларга таарыр шиини Н. В. Гернет чогаадып тургускан. Ону «Хуулгаазын лампа» деп адаан. Москвада ойнаарактарныц эстрада театрынын ол шиизи бисте аалдап келген. Ойнаарактар шиизинде шупту беш кижи киржип турар, оларныц күүселдерели уругларга кайгамчык-ла солун. Олар бо талазы-биле тускай театр школазын дооскан. Тоолчургу шиини республиканын хоорай, суурларында уруглар сонуургаарлар.

«Хуулгаазын лампа» деп шииде Аладдинниц ролюнда А. Мясников, даңгына — И. Бунеева, Визирь-Султан — Э. Тюгай, Зейнаб — Н. Селихова, Аладдинниц авазы — А. Гуськова олар тус-туста бичии кижилериц сеткил-сагыжынга таарыштыр онза-ла солун ойнап турар. Ук шииниц уран чүүл талазы-биле удуртукчузу — А. Гуськова. Солун шиини көрүп, сонуургаңар, уруглар.

Т. КОЛ.

ЧУРУКТА: «Хуулгаазын лампа» деп ойнаарактар шиизинде Аладдин болгаш даңгына.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ТЫВАНЫҢ МӨГЕЛЕРИ АЪТТАНЫПКАН

Хостуг хүрешке Россия Федерациязынын бирги чери дээш, Дагестан АССР-ниц найысылалы Махачкала хоорайга болур маргылдаага киржир эргени Тываныц үш мөгези алган.

48 килограмм деңзиге ССРЭ-ниц спорт мастерине кандидат Владимир Седип-оол, 52 килограмм чедир деңзиге чоокта чаа Кемерово хоорайга Александр Ивениций аттыг шаңнал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазынга киришкеш, бирги черни алган спорт мастерициц нормазын күүсеткен Чеипен Болат, спорт мастерине кандидат Александр Чүлдүк (57 кг) хүрежир. Олар ол улуг маргылдаага киржири-биле чорупкан.

МУРНАВЫШААН

ВОРОШИЛОВГРАД. (СЭТА-ныц корр.). Футбол талазы-биле чурттуц бирги чери дээш маргылдааныц мурнуку олуруунда чоруп турар команда —Ворошиловградтыц «Зарязы» сентябрь 18-те Ереванныц «Арарат» деп эц шыырак командазын 4:0 санга (1:0) удуп алган. Бембүктү Елисеев, Кузнецов, Семенов, Журавлев олар киир теткеннер.

«Заряныц» футболистери чоорби ужуражыышкындан 29 санны алган, маргылдаа таблицазынга база катап бирги черже үнген.

ДУЗАЛАП КӨРҮҢЕР, КИЖИЛЕР

Торький хоорайнын чаа районнарынын бирээзинге хеп-хемертен буур костүп келген. Оон соонда бичии бууржугаш арай бооргa кылаштап, бүтүрү сиринейнип чорааш. Ол эдептиг нешкилерни сонуургаан чоп эндерлип келген. Буур аажок оожум чорааш. Бууржугажы аар балыгланы бөөрге, нези эдертип алган, кижилерден дуза дилеп келгени ол.

Кижилер дораан-на хемчегни апкан. Удаткан чок мал эмчизи Э. Ю. Рожкова машиналыг чедип келген.

— Харалаан чоор, бууржугаштын амы-тынын камгалап шыдавас-тыр бис. Хөөкүйлер хөлүн эрттир ооалдап келгеннер-дир. Бичии амытан тавыландыр сынган теш кырынче шурай берген боор, таштыг-ла чүрек чанында ханы балыг бар-дыр — деп, Эльвира Юрьевна чугаалаан.

Амы-тынга айыл хаддан каэрге, аңнар безин кижилерден дуза дилеп, ол дег сагыш човаачал чүве чок деп билири кайгамчык. Бо таварылганын болган черинден ырак эвесте, Ильиногорскиниц хаван азыраар комбинадында «азырадып» турар ооддуг кыс алыг бар. Олар өртенген арыгдан дескеш, кижилерге келгеннер. Кажан улус долганып кэрге, алыг безин удурланмаан-даа.

— Мында кижи алдепсиев чүү-даа чок — деп. чугаалаан, Э. Ю. Рожкова уламчылаан: — Дыка хөй чылларда бистин цифигивисте дириг амытаннарны эмнеп, хайгаарап келдим. Эп-не каржы, кара сагыштыг амытаннар — парлар, арыаланнар, пантералар безин кижиден эки үүлдү дилээрин билир боор-дур. Оларга дузалыг үүлдү кылырга, олар база кижиге эаалдек, бүрүн бузурелин илередирлер. Араатан аннарга эдээн хөй кезиишкиннерни наркоз чокка кылгыладым. Оларга зарышкылыг-даа болза, боттарынга ажыктыг, эмнеп турар деп билирлер. Бирле катап ийи пар херишкеш, кончуг чараш Багира дээ парныц бир талакы быктындан дыка улуг эзтти ол соп октапкан. Кажан оон балыгы шарынга келиримге, эаалдек кылаштап келгеш, балыг черин деген кээр...

Ан-меции хайыра чок кыырынга удур хөй-хөй хөойлудурумну кижилер үндүрүп турар. Ол байдалды дириг амытаннар база билип, кижилерже экини күзеп чедип каэп турары ол.

«НЕДЕЛЯДАН».

Шыдыраачылар кошкак ойнаан

Чигорин аттыг кубок дээш команда талазы-биле Сибирьниц шыдыраа маргылдаазы Красноярскиге болуп эрткен.

Команда бүрүзүнден тос кижи киришкен. Бирги черни алыр дээш шыдыраачылар шыңгыы ойнаан. Бирги хөлге крайларныц, автономнуг республикаларныц, областарнын чемпионнары ойнаан, оларнын аразында спортчу демисел эцне чидиг болган. Тыва АССР-ниц чемпиону, спорт мастерине кандидат Николай Шипшигин үшкү-дөртү черни эдээн.

Тывадан барган оон өске шыдыраачылар чедиишкин чок ойнаанар. Ө. Бегзи биле В. Лукаков ийи тиилелгеш чедип алган, өскелериге уттурган. Х. Ондар, Л. Мохов, З. Ооржак, С. Оюн, Л. Кенден олар шуптузунга уттурганнар.

Команда талазы-биле бирги черни Новосибирськиниц, ийгнаан — Красноярскиниц командалары эдээн. Тываныц шыдыраачылары соолгу — чедиги черни алган.

(БИСТИЦ КОРР.).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Малышок». Уруглар дамчыдылга. 19.20 — Уруглар дамчыдылга фильмнер. 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Телефильм. 20.25 — «Саян кырында кежээ». Дамчыдылга. 21.25 — «Чайгы зачёттар». Телефильм. 21.40 — Телемедээлер. 21.50 — Чарлалдар, реклама. 21.55—23.00 — «Голосеев арыы». Телефильм-шии.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

аалаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаар. Мурнуу-барын угланыышкынныг хаттын дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарныц температуразы даглыг черлерге 6—11, өскелериге 11—15 градус чылыр.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттын дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарныц температуразы 10—12 градус чылыг болур.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аас-кежикче орук» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бешки «Бөдеп келген оол» 15.00, «Мээн ыпакшылым, Вальпараисо» 16.45, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Джельтменнериц чедиишкиннери» 15.00, 18.30, «Виннету-апачелериниц баштыңчызы» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оттуг көкпалар» 9.00, 10.50, 12.50, 14.50, 16.50, 18.50, 20.50 шактарда.

Бойдустуц техникага сүмелери

⊙ Дельфиннер шиичилээн эртемденнер ⊙ Чайганыр шимчедикчилер чажыды ⊙ Трансуран бүдүмелдериниц чаа шынарлары ⊙

* * *

Сентябрь 18-те ССРЭ-ниц Министрлер Чөвүлелиниц чанында чогаадылга болгаш ажыдыышкын херектериниц Комитединиц хүралынга эртем талазы-биле улут ажыдыышкыннар кылган бөлүк эртемденнерге дипломнарны тывыскан.

Шинчээчилер С. В. Першинге, А. Г. Томилинге, А. С. Соколовка кит хевирлиг дириг амытаннар чакпаларынын чайгаар шимчеп, башкартыларынын мурнунда билдинмейн турган болуушкунун ажытканы дээш дипломну тывыскан.

Дельфиннер болгаш киттер суттга дыка дүрген эштин, шимчээр кайгамчыктыг шынарлыг. Олар бойдуетун чаагай хайыралы — чакпаларын дыка таарымчалыг ажыглаан шыдаар болганнар. Чогум-на оон ужурундан эртемденнер оларныц чакпаларынын онза тургузуун болгаш шимчээшкинин кызымаккай шинчилеп көргеннер.

Шинчээчилерпин ажыдыышкыны улуг ужур-дузалыг. Чижээ, келир үенин онза тургузуглуг шимчедикчи-моторларын кылын тургузаарынга оларнын чакпаларынын эптигээлдек шынарларын ажыглап болур.

ССРЭ-ниц Эртемнер академиязынын физиктиг химия институдунуц эртемденнери Н. Н. Кротка, А. Д. Гельманга, М. Н. Мефодьевага нептуния болгаш плутония дээр трансуранныг бүдүмелдериниц мурнунда билдинмейн турган шынарын ажытканы дээш база ажыдыышкын дугайында хереченнел — дипломнарны тывыскан.

А. ПРЕСНЯКОВ. (СЭТА-ныц корр.).

Москва.

ПАРЛАТТЫНМААН ЧАГААНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

ХЫНАЛДА БАДЫТКААН

Ак-Туруг көдээ Советтин ажылында четпестерни илереткен чагааны хынап көөрү-биле Улут-Хем райкүүскомунче редакция шилчиткен. Райкүүскомнун даргазы эш К. Маспык-оолун харылааны болза:

— Көдээ бижикчиниц илереткен четпестерин хыналда бүрүн балыткаан. Көдээ Совет (даргазы Х. М. Дамбуу) хөй-ниити организацияларынга улуртулганы экижидип эгелаан. Суурда улусчу дружинаныц ажыл графигин тургускан, хереэженнер чөвүлелиниц илеткелин күүскомга чугаалашкан, клубтун ажылынче кичээнгейни угландырган.

Чаш-Талда инек кадарчызы Д. Д. Кыстай-оолдун үргүлчү арагалаш, хулиганзыг үүлгедиглер кылын турганы шын болган. «Ак-Туруг» совхозтун дирекциязы ол Д. Д. Кыстай-оолду ажылындан үндүрген.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

1973 чылдың парлалга чагыдылгазы чоруп тур. «ШЫН» солунну чаңдып алыңар!

Чагыдылганың өртээ:

чылда — 6 рубль, алды айда — 3 рубль.

МОСКВАЖЕ ЧАЛАП ТУР

Москвада чер тургузуушкунунуц инженерлериниц институту

ЗАОЧНОЕ ФАКУЛЬТЕТТИҢ ЧЕР ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ САЛБЫРЫНГА

студентилер хүлээп алырын чарлап тур

Колхозтарныц болгаш совхозтарныц черлерин таарыштыр ажыглаарынын төлевилелдерин кылыр, черни хоорайларга, үлетпүр болгаш өске-даа будүрүлге черлериниге тускайлаар, күрүпениц чер фондузунуц үчёдүн болгаш таарыштырылгазын кылыр, геодезия ажылдарын болгаш топографтыг хемчээшкиннерни, көдээ ажыл-агый карталарын кылыр талазы-биле чер тургузукчузу-инженерлерни белеткеп үндүрүп турар.

ИНСТИТУТКА КИРЕРИНИҢ ДУҒАЙЫНДА БИЛДИРИИШКИННИ 1972 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 1-ДЕН ДЕКАБРЬ 15-КЕ ЧЕДИР ХҮЛЭЭП АЛЫР

Долу ортумак эртемниг кижилерни назы-хар кызыгаарлаашкыны чокка киреринин экзаменнерин дужаттырар.

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРУНГА ЧОРУДАР БИЛДИРИИШКИНГЕ КОЖАР ҮҮЛДЕР:

1). Ортумак эртеи дугайында документ—боду-биле.

2). Дээди өөредилге черлериге кирер характеристика. ССРЭ-ниц Чепсектиг күштериндеи хөлашканнар — шерег кезээниц командылалыдан характеристика.

3). Эмчи шын ыглгазы (№ 286 майык ёзугаар).

4). 4 фото-чуруктар (3х4 хемчээлдиг, борт чок).

5). Күш-ажыл дептериндеи азы колхозчунуц дептериндеи үшта бижидилге (будүрүлге чери азы колхоз баштаар черге оларны шинзидар ужурлуг).

Институтка кирерлер математикага (бижимел болгаш аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле) шылгалда дужаар.

КИРЕРИНИҢ ШЫЛГАЛДАЛАРЫН МОСКВАНЫҢ ЧЕР ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ ИНЖЕНЕРЛЕРИНИҢ ИНСТИТУДУНГА БАРЫП, 1972 ЧЫЛДЫҢ ДЕКАБРЬ БОЛГАШ 1973 ЧЫЛДЫҢ ЯНВАРЬ АЙЛАРЫНДА ДУЖААР УЖУРЛУГ.

Институтка кирер санаары— 1973 чылдын февраль 1-ден 15-ке чедер.

ИНСТИТУТТУҢ АДРЕЗИ: Москва хоорай, К-64, Казаков кудумчуузунда № 15 бажын, Москванын чер тургузуушкунунуц инженерлериниц институту.

Заочное факультеттиц хүлээп алымышкын комиссиязы.

Телефон № 26—59—79.

Сонуургаан айтырыгларны дараазында адрестен билип ап болур: **Кызыл хоорай, топографическая кудумчуда № 4 бажын, телефон № 31-60.**

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун ораалакчыларынын 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарынын 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47 улетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун белбейн барганда 32-75 Телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниц чанында Тываныц ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00708.